Utrpení Haliče

Lin

Předmluva:

K napsání série těchto článků mě donutila vlastní neznalost. Původně jsem měla jen přeložit vzpomínkový článek pro Leva-net k stoletému výročí událostí na Haliči a v Talerhofu, ale po přečtení jsem zjistila, že mé znalosti událostí jsou nulové. Začala jsem tedy pátrat a to, co jsem zjistila, bylo z mého hlediska tak závažné, že jsem se nechtěla omezit jen na krátký překlad textu, který již nějaké znalosti o věci předpokládal. Sepsala jsem tedy několikadílné povídání, jehož účelem není žádné „vědecké bádání“, ale pokus o osvětu. Prostě seznámit ostatní se zapadlými událostmi, o kterých u nás asi více lidí nemá ani ponětí a škola vám je těžko přiblíží. Pokud se mé povídání stane základem pro vaše vlastní hledání a třeba i k jiné málo objasňované době, pak články splní svůj účel.

Posledním impulsem pro napsání článků byl „těžký souboj“ Ukrajince a Rusa na jednom ruském webu. Ukrajinec Rusovi vyčítal snad všechny hříchy světa, mj. hladomor ve Lvově 1932 – 1933. Ukrajinec nadával na Stalina, jak je chtěl všechny zničit a že to ví od své babičky. Ta mu vyprávěla, kolik jí zemřelo sourozenců a jak z hladu jedli i kůru ze stromů. Rus zcela klidně zareagoval – „a jseš si jistý, že to zapříčinil Stalin a Rusko?“- Následovala sprška nadávek, sprostých slov a urážek od Ukrajince. Rus zůstal v klidu a napsal: „Ukázal jsi, jaký jsi hlupák. Hladomor ve Lvově v r. 1932 nemohl způsobit Stalin a Rusko, protože v té době patřil Lvov Polsku.“ A pak bylo po souboji ... Ukrajinec už se neozval.

Čerpala jsem ze zdrojů, na které jsem narazila a z mého hlediska se jevily jako objektivní, nezaujaté. Základem pro mě bylo pojednání „Talerhof a Terezín“ V. R. Vavrika*, Rusína z Haliče, který na vlastní kůži událostmi prošel a jen těžko by se dal označit za „zdroj komunistické propagandy“. V článku často používám slovo „rusofil“ (používá jej i Vavrik) a to proto, že čeština nemá nějaký jiný vhodný výraz. Rusofilstvím v tomto případě ale není myšlen nekritický obdiv k ruskému národu, ale naopak sounáležitost, uvědomování si společných kořenů, kultury, tradic, historie.

* * *

Když se řekne „tábor smrti“, většina lidí si představí buď nacistické koncentráky nebo ruské gulagy. Ve světonázoru lidí se hluboko usídlilo přesvědčení, že koncentrační (likvidační) tábory jsou „vynálezem“ nacistického nebo komunistického režimu, t. j. za všechno špatné „na západě“ může Hitler a za to špatné „na východě“ Stalin.

Koncentrační tábor Talerhof se ale nacházel na území Rakouska-Uherska v malebném alpském údolí nedaleko Štýrského Hradce (Graz). Postaven byl na začátku 20. století a jeho určením byla likvidace neloajálního ruskojazyčného obyvatelstva z oblasti Haliče. První vězni sem byli dovezeni 4. září 1914, takže letos (t. j. roku 2004) si připomínáme sto let od existence prvního takto zrůdného zařízení na evropském kontinentu. Dnes po něm nenajdete žádné stopy a pokud byste chtěli uctít oběti rakousko-uherské monarchistické krutosti, museli byste na letiště ve Štýrském Hradci. Tábor fungoval do 10. května 1917 a po ukončení války byl

okamžitě likvidován, aby po něm nezůstalo ani stopy a události upadly do zapomnění. Dokumenty z tábora byly označeny za přísně tajné. Na místě, kde tábor stával, postavili velké mezinárodní letiště, kde má dnes svou leteckou základnu i NATO. Jediným památníkem, připomínajícím události etnocidy, bylo muzeum ve Lvově.

Teprve na začátku nového tisíciletí vypuklo v Rakousku zděšení, když vyšel vzpomínkový článek o existenci koncentračního tábora v jakémsi časopise. Současní Rakušané neměli ani tušení, co bývalo dříve na místě současného letiště. Konečně musely být odtajněné dokumenty a historikové do nich mohli nahlédnout. A nevycházeli z úžasu, jakých krutostí se dopouštěla tehdejší monarchie na svých vlastních občanech. Ano, svých vlastních občanech. Halič byla od r. 1772 součástí Rakouska-Uherska. A ta hrozná monarchistická krutost a nemilosrdnost vůči tehdejšímu haličskému obyvatelstvu pramenila z mnoha neúspěšných pokusů učinit toto obyvatelstvo nenávistným vůči Rusku a odervat ho od pravoslaví (pozn. KLn.: tato dvojí politika má dnes název „banderizace“). Nepomohlo ani dosazování nejohavněji bezpáteřních přisluhovačů z řad tamních obyvatel na správní místa. Nepomohlo zastrašování a dokonce ani placený „bonzsystém“, kdy každému, kdo nějak udá svého souseda, byla vyplácená celkem vysoká peněžní odměna.

Rakousko-Uhersko sice získalo území, o které tak dlouho soupeřilo s Polskem, ale zůstala obava, že v případě „neshod“ s carským Ruskem se tamní obyvatelé postaví za Rusko a ne za „svou“ monarchii.

Myšlenka internačních (koncentračních) táborů pro nepohodlné nebo nějak nebezpečné obyvatele sahá však do starší doby, než k začátku 1. světové války. V době druhé Búrské války, vedené na africkém kontinentu kvůli nalezištím zlata, napadlo náčelníka štábu vojsk Jejího veličenstva, člena anglické aristokratické elity Horatia Herberta Kitchenera, že pokud teritorium zbaví civilistů, nebude mít kdo podporovat búrské partyzány. Búrští partyzáni totiž činili anglickým vojákům tak trochu problém … Nijak si s nimi neuměli poradit a dostali se do patové situace.

Ctihodný earl Kitchener razil přesvědčení, že pro vítězství jsou dobré všechny prostředky, ať jsou jakkoliv kruté a nelidské. Nechal internovat civilisty na určené místo, kde byli pod vojenským dohledem – jako váleční zajatci. Netrápilo ho, že takové množství lidí vyžaduje určité zázemí a hlavně – je potřeba lidi také občas nakrmit. Internovaní masově umírali na žízeň, hlad, infekční nemoci, kruté zacházení, žili v katastrofálních podmínkách, spali na holé zemi. Celkem byla internovaná více jak polovina celkového osídlení búrských zemí, t. j. okolo 200 tisíc lidí. A búrské tábory smrti (pozn. KLN.: byl-li Talerhof prvním evropským koncentrákem, měly tyto bůrské koncentráky prvenství světové) byly v Anglii prezentované jako „tábory pro ochranu civilistů“, kde nebylo internovaných, byli jen „dobrovolní hosté Jejího veličenstva“. Tuto „královskou ochranu“ nepřežilo na 26 tisíc lidí, nejvíce bylo dětí do šestnácti let. Búrové se nakonec vzdali a to hlavně proto, aby jejich rodiny nebyly úplně vyhlazené.

Rakousko-uherská monarchie použila „zkušenosti“ anglických kolegů a připravila svůj vlastní plán „očisty“ haličského území od neloajálního obyvatelstva. Přitom vzala do úvahy i metody svých polských kolegů, kteří za staletí haličského vlastnictví systematicky odstraňovali „rusofily“ a nahrazovali je cizím, více loajálním

obyvatelstvem (pozn. KLn.: odtud se zase poučili plánovači dnešní migrační kolonizace Evropy). Ona loajálnost spočívala také na katolické víře, t. j. pravoslaví bylo potlačováno (a po určitou dobu také zakázáno) a jedinou povolenou alternativou bylo náboženství katolické.

Polákům, kteří území Maloruska a Červené Rusi spravovali již od 13. století, se po celou dobu nedařilo „ohněm a mečem“ vymýtit z obyvatelstva jejich pojetí o vlastní etnické příslušnosti k ruskému národu. Už jen názvy Rusín, Malorus, Červená Rus, příliš připomínaly, kam toto obyvatelstvo etnicky patří. Etnikum Bojků, Lemků, Huculů, Rusínů, Goralů – ti všichni odvozovali svou příslušnost od „ruských“, t. j. pokládali se za příslušníky ruského národa. Vždy a všude se velké etnické skupiny skládají z mnoha subetnik, které se nějakými způsoby navzájem od sebe odlišují. Někteří žili v rovinách, někteří v horách, někdo zas na hranici s nepřátelským civilizačním světem, jiní v lesích nebo na mořském pobřeží. A některá subetnika se ocitla během věků pod nadvládou jiné civilizační kultury.

Všechny tyto okolnosti určují jiný vývoj – jak v řemeslech, zvycích, životním stylu nebo místní historii. Mohou také ovlivnit i jazykovou podobu, t. j. výslovnost, slangy, slova převzatá z jiného jazyka, se kterým se etnikum setkává. Ale všichni přitom cítí etnickou jednotu, pokládají se za jeden národ. Národ se tedy vždy týká etnické jednoty, kterou spojují kombinace tří typů příznaků:

1. Fenotyp (barva vlasů, tvar očí, barva pleti atd.) – sdílené geny.

2. Etnické – společné kořeny (předci, víra, společné posvátné „stavební kameny“ a historie vývoje).

3. Jazyk a kultura.

A každý nepřítel, už od dob Říma, se jako první zaměří právě na podkopání této etnické jednoty. Údery jsou nanášené v kombinaci na všechny tři národnostní příznaky s cílem rozeštvat, postavit proti sobě subetnika. Pak se lépe provádí „rozděl a panuj“.

V „ukrajinském projektu“ byl hlavní úder veden na jazyk a historii. Již Poláci, kterým vůbec nevyhovovaly asociace při vyslovení názvů Malorus, Červená Rus, začali zavádět pro tato území jeden společný název – Okrajina, Ukrajina. Nebyl to jejich vymyšlený název, ale název, který pro tato území používali tamní židé.

Rakousko-uherská monarchie jen využila a „zdokonalila“ prostředky, které před ní používali jiní. Shovívavě na Haliči tolerovala tehdy módní „národní obrození“, které obecně probíhalo napříč Evropou zhruba od poloviny 19. století. Tolerovala i tehdejší vlnu rusofilství, která, zachvátila celé území Haliče i Bukoviny. Dneska to zní velmi neuvěřitelně, ale v celé této oblasti tehdy vznikaly vlastenecké spolky, úzce spolupracující s ruskými, vydávaly se ruské noviny, knihy, vznikaly spolky přátel ruské literatury. Ve vesnici Zabolotovce dokonce postavili Puškinův památník – jako úplně první na neruském území. Tyto obrozenecké aktivity brzy přerostly v politickou sílu a v roce 1871 byla ustanovena Ruská rada, hájící práva ruskojazyčného obyvatelstva. Petici k císařskému dvoru, požadující svobodně používat ruský jazyk a učit ho na školách, podepsalo tehdy přes sto tisíc lidí.

A co na to monarchie? Tolerovala, dokonce i autonomii přislíbila (a později přiznala, ovšem s polskou správou). Ve skutečnosti ale všechny pokládala za své úhlavní nepřátele. Již tehdy její úředníci měli za úkol vést si černé spisky všech nejaktivnějších a vzdělaných „rusofilů“, včetně kněží v tehdy se legalizujícím pravoslaví. A tyto spisky byly využity až těsně před začátkem 1. světové války a hned po něm.

Povolené „obrození“ bylo využito k odhalení potencionálních nepřátel, určených k likvidaci. A druhým jeho „efektem“ bylo nenápadné spouštění „ukrajinského projektu“ jako nové politické síly, pomocí, dneska bychom řekli, páté kolny. V jejich pojetí bylo vlastenectví zaměněno za nacionalismus jakéhosi výjimečného „ukrajinského národa“, který pod ruskou tyranií byl téměř vyhlazen a upadl do zapomnění. Co na tom, že chyběla historická data, chyběly důkazy? Co chybělo, bylo vymyšleno. A to, co původně začalo jako módní záležitost a nevinná hra hrstky mladých intelektuálů na „osobitý národ“, bylo podpořeno státní mocí jak Rakouska-Uherska, tak později Německa a Sovětského svazu, aby skončilo později u krveprolití a teroru na „rusofilech“ v dobách obou světových válek i dneška.

Projekt „ukrajinizace“ měl a má za úkol zbavit území rusky smýšlejícího etnika a nahradit ho jiným, ruskou kulturu nenávidějícím.

„Ukrajinství“ se snaží tvářit jako národní vlastenectví, ale ve skutečnosti bude vždy opakem každého hnutí podobného ražení, protože odvrhlo své národní kořeny. Chybí mu etnická sounáležitost, o kterou by se mohlo opřít a vytvořit tak samostatný národ. Jestliže se v jiných zemích národnost vytvářela na již existujících společných etnických základech a historických tradicích, pak ta ukrajinská začínala prakticky od nuly, t. j. vnutila obyvatelstvu novou, nikdy dříve neexistující identitu. Ještě na konci 19. století se žádný z obyvatel území nepokládal na Ukrajince. Hrstka mladých „obrodilých“ intelektuálů byla lidem spíše k smíchu a jen díky podpoře „mocných“ se mohla stát později politickou stranou, která pomohla míchat kartami osudu nejen Haliče.

„Zažehneme požáry až za Dněpr a Don, do samého srdce Rusi. Zažehneme spory a nenávist mezi ruský národ, že budou sami sebe rvát vlastními spáry. A my, Poláci, přitom budeme růst a sílit,“ Ludvík Meroslavský, 1864.

„Rusové – to jsou nepřátelé monarchie. Je nemá cenu zastrašovat, oni se musí vyhubit. Přáteli monarchie mohou být pouze Ukrajinci. Zbavit se ruských bez teroru není možné,“ generálmajor Franz Rimel, guvernér Lvova, 1914.

„Ve skutečnosti tahle Ukrajina je mým vlastním dílem a ne vědomá vůle ruského národa. Vytvořil jsem Ukrajinu proto, abychom mohli uzavřít mír alespoň s částí Ruska,“ Max Hoffmann, 1919.

„V německých politických kruzích bylo již dlouho přáním, aby se Ukrajina stala samostatným státem. Myslí si, že to bude přínosem pro Německo,“ Michail Gruševský, 1918 (Gruševský – politik nacionalista, ten, který sepsal „nové dějiny ukrajinského národa“).

„Nelze upřít Ševčenkovi, že měl rád Ukrajinu. Ale ať mi kdokoliv z Haličanů nebo našich ukrajinských šovinistů odpoví poctivě podle svědomí, jestli by také zavrhl ruskou kulturu. Zavrhl Puškina, Gogola, Tolstého a uznával jen kulturu haličskou. Myslím si, že by si to nikdo z nich nepřál. Pokládám za důležité, aby každé dítě doma i ve škole mohlo hovořit jazykem, jakým ho naučila mluvit matka, a učilo se dopodrobna historii Ukrajiny. Pokládám za nutné, aby Ukrajinci pracovali na své vlastní kultuře, ale zároveň pokládám za nesmyslné a životu nebezpečné zavrhnout kulturu ruskou a úplně se od ní oddělit. Při svobodném přístupu jak k ukrajinské, tak k ruské kultuře můžeme jen vzkvétat, ale pokud se nyní ruské kultury zřekneme, budeme jiným národům sloužit jen jako rohožka a nikdy ničeho velikého nedosáhneme," P. P. Skoropadskij, hejtman Ukrajiny, 1918.

Rakousko-Uhersko štědře podporovalo haličské „ukrajinství", protože dobře vědělo, co při tomto druhu „vlastenectví" v národě nastane. Mělo s tím bohaté zkušenosti – z ostatních slovanských zemí, které byly součástí monarchie už delší dobu. Upřednostňováním a zvýhodňováním jedné (loajální) skupiny etnika nad druhou (neloajální) se docílí udavačství, vzájemné nenávisti, rozkolu a teroru uvnitř samotného etnika. A to vše bez větší námahy „správce", vlastníma rukama dříve jednotného etnika.

„Ukrajinci" splňovali vše, co bylo pro monarchii žádoucí a výhodné. Byli loajální k monarchii a byli prodejní. Vzhlíželi se ve vídeňském životním stylu a vším domácím pohrdali jako „necivilizovaným" a provinčním. V Rusku viděli „staletého" nepřítele. Neuznávali pravoslaví, vyznávali buď víru římskokatolickou nebo řeckokatolickou (zásadní rozdíl mezi pravoslavím a oběma jmenovanými církvemi je v tom, že pravoslaví neuznává autoritu papeže – jsou ale ještě tzv. „uniaté", kteří se sice hlásí k pravoslaví, ale papeže uznávají). Nacionalisté nenáviděli i Poláky, ale v té době Polsko jako země nepředstavovalo pro monarchii hrozbu. Jako stát v té době neexistovalo, protože území bylo v 18. století rozděleno mezi Rakousko-Uhersko, Rusko a Prusko (Německo).

Na začátku 20. století byla politická situace v Haliči ještě vyrovnaná. Ve volebním období 1901 – 1907 „ukrajinští" nacionalisté nekandidovali, neboť jako politická síla ještě nebyli zformovaní. Ve Lvově měla své sídlo a politické zastoupení jak Ruská rada (zastupující ruskojazyčné obyvatele), tak Polský sejm (zastupující polsky mluvící obyvatele). Najdeme tu však i mnoho krajanských spolků různých národností, mj. i Českou besedu. Lvov na počátku 20. století byl, dá se říci, městem mnoha národů monarchie. Rusíni ještě do začátku 1. světové války tvořili většinu. Silné zastoupení tu však měli hlavně Poláci, také Maďaři, Češi a Slováci (mezi nimi mnoho židů, ale v té době národnost židovská ještě neexistovala).

Češi přicházeli na území Haliče hlavně „pracovně". Monarchie využívala jejich pracovní dovednosti a hlavně schopnost rozumět ruštině a polštině. Kdo z Čechů sem byl dosazen ke státní službě, musel být loajální k monarchii.

Situace kolem nacionalistů se začala dramaticky měnit před volbami v roce 1907. Na tehdejšího gubernátora Haliče, hraběte Andrzeje Potockého (Polák) „politicky tlačili", že volby musí být ovlivněny tak, aby nacionalistické (konservativní) ukrajinské strany získaly většinu. On odmítl s tím, že je aristokrat a má nějaké své zásady a pojetí o cti. Volby dopadly tak, že nacionalisté většinu nezískali. A hrabě Potocký zaplatil

životem. Zastřelil ho studentík Miroslaw Syczyński, kterému Potocký paradoxně pomohl dostat se na studia. Syczyński se v té době cítil „Ukrajincem“ a tak vykonal, co po něm „ukrajinství“ žádalo. Po Potockém byl na místo gubernátora dosazen „Ukrajinec“ Bobrzyński. Na svém postu vydržel až do začátku války (a na konci se na krátkou chvíli vrátil), ale musel čelit silnému odporu jak ze strany Rusínů, tak Poláků.

Tento pán ale stihl sjednotit nacionalistické strany pod Konservativní lidovecký a ukrajinský blok, který také na Haliči v roce 1911 vyhrál volby.

Od roku 1912 se Halič nořila do stupňujících se represí a teroru. V první řadě se „konservativní Ukrajinci“ zaměřili na inteligenci a politické odpůrce. V roce 1912 byli na udání zbaveni vojenských hodností rusky smýšlející důstojníci. Totéž se dělo na školách a na universitě, jak mezi učiteli, tak mezi studenty. Čistky proběhly mezi politiky a úředníky. Vykonstruovaná obvinění a soudní procesy, končící většinou trestem smrti nebo doživotním žalářem. Většina obvinění stála na „vlastizradě“ v podobě špionáže „pro cizí mocnost“ (myšleno tím carské Rusko). Ve skutečnosti bylo jedinou vinou odsouzených jejich „rusofilství“, t. j. odmítnutí „ukrajinství“.

Obyčejným rolníkům, většinou prostým a negramotným, bylo „ukrajinství“ vštěpováno násilně – bitím, týráním, šikanou, zabavováním a ničením majetku, jejich zdroje obživy. Dělníkům se snížila mzda na úroveň r. 1885 a pracovní doba se prodloužila na 12 – 16 hodin denně. Práci nebylo lehké získat, protože v požadavcích se najednou objevilo „ukrajinská národnost“ a „pouze ukrajinsky mluvící“. I toto donutilo mnohé chudáky, aby se k „ukrajinství“ přihlásili a začali se učit řeč, která jim byla úplně cizí.

(Pozn.: I ikona ukrajinské literatury, spisovatel Taras Ševčenko, si psal svůj osobní deník rusky a ne ukrajinsky.)

Asi nepřekvapí, že v roce 1913 vypukl ve lvovské oblasti velký hladomor. A jedinou mocností, která vyslyšela volání o pomoc, bylo carské Rusko. Tam uspořádali sbírku na pomoc hladovějícím a peníze poukázali krajanským spolkům Haliče.

Nahlédněme nyní do vzpomínkové knihy Vasilije Romanoviče Vavrika, haličského rodáka a vězně, který prošel koncentračními tábory Talerhof a Terezín (kniha byla vydána k padesátiletému výročí Talerhofu):

Obhájci Rusi našli nejsilnější podporu v mase nejobyčejnějších lidí Haliče. Pro prostého rolníka bylo velmi těžké se z ničeho nic přerodit z Rusína na Ukrajince. Bylo pro něj nemyslitelným najednou pošlapat vše, co mu po staletí bylo svaté a duši drahé. Nemohl pochopit, proč najednou ukrajinští profesoři tak mlhavě, mazaně a složitě mění Rus na Ukrajinu a zaměňují jedno s druhým. Vším svým bytím obyčejný národ rozpoznal, že se tvoří lež, faleš a zrada. Tím spíše, že všichni zastánci Ukrajiny přešli tak snadno a rychle na stranu německého a maďarského teroru. Pro národní masu byl nepochopitelný požadavek zvířecí nenávisti k „moskalům“. Svou pravdivou intuicí a bezprostředním vnímáním k nim cítili rodovou spřízněnost, stejně jako k Bělorusům, a pokládali je za nejbližší příbuzné Malorusi.

Čím silnější byl tlak na vzbuzování nenávisti k Rusku, tím větší byl odpor Zakarpatí. Za milovanou Rus šli bez bázně na šibenice, k popravám, na muka týrání a

nelidského ponížení koncentračních táborů v Talerhofu a Terezíně, ve Vídni a jiných věznic Rakouska-Uherska. Šli po tisících, a strádali, umírali v mukách a ponížení, za ruskou víru svých předků, za ruské slovo, za ruskou ikonu, za ruskou duši i srdce, za ruskou píseň, za ruskou zemi, čest i svědomí.

Válečné bubny zněly v Evropě již nějakou tu dobu, čekalo se jen na vhodnou záminku, signál. Na politické mapě bylo příliš mnoho silných hráčů, bažících po surovinách a koloniích. Nahromaděné problémy snad ve všech sférách hrozily výbuchem – a řešením byla válka. Soupeři byli předem jasní. Již v roce 1879 uzavřelo spojenectví Prusko (Německo), Rakousko-Uhersko (pozn. KLn.: k výsměchu katolictví) a Osmanská říše. Později, v roce 1893, uzavřelo spojenectví Rusko, Francie a Anglie. Čím blíže válka byla, tím více stoupal teror habsburské monarchie vůči (pozn. KLn.: jen některému) slovanskému obyvatelstvu v korunních zemích.

Válka byla vyhlášena přesně měsíc po atentátu na arcivévodu Ferdinanda, t. j. 28. 7. 1914. Šlo sice o vyhlášení války Srbsku, ale na Haliči se téměř okamžitě rozpoutalo peklo. Ubohé haličské obyvatele pronásledovali a týrali nejen představitelé monarchistické moci, ale hlavně „novoukrajinci“. Nešlo jen o arest „nespolehlivých osob“ z černých spisků. Šlo hlavně o lidská jatka – bez soudu, bez důkazů. Většinou jen na udání „spoluobčanů“. Běsnící psychopati byli schopní během jediného dne vyvraždit celou vesnici, včetně kojenců. Vavrik píše např. o vesnici Cuněvo, kde vojáci ves vypálili, sehnali obyvatele na jedno místo a oddělili muže od žen a dětí. Muže postavili v řadách ke stromům a věšeli jednoho po druhém před zraky jejich dětí, žen a matek. Víc jak šedesát jich bylo. Žen a dětí na osmdesát. Ty pak krátce věznili na Haliči a přeživší pak odpravili do Talerhofu. „Lov“ probíhal také na kněze pravoslavné církve. Někoho vzali do zajetí, někoho povraždili s celou rodinou. Halič se tehdy topila v krvi a plála ohněm z vypalovaných vesnic, domů, kostelů.

Připomínám, že tento teror nebyl veden proti nepříteli, ale občané habsburské monarchie terorizovali občany habsburské monarchie. Mezi nejkrutější trýznitele patřili Maďaři – a „Ukrajinci“ … Vavrik k tomu píše:

Tento hrozný masový teror vyvolal u haličského osídlení nepředstavitelné zoufalství. Ne z blížící se ruské armády, ale z bandy zvěrsky brutálních zločinců (pozn. KLn.: srov. dnešní ukrajinské ATO) své vlastní země. Byli vynuceni skrývat se před nimi v horách, v lesích, stepích i jámách. Stejně, jako se kdysi skrývali jejich předci před Tatary a Turky.

Vlasy vstávají na hlavě hrůzou, když domyslím, kolik msty a nenávisti vylil na své bližní ukrajinský fanatik, kolik jich vydal na smrt ukrajinský politik typu krvavého Kosti Levického, kolik umučených obětí měl na svědomí ukrajinský důstojník typu satanisty Čirovského. Ne den, ne dva, opíjel se strašlivý démon Haliče bratrskou krví. Na každém kroku byl viditelný a celou zemí se neslo jeho zlověstné vytí.

Důvody k takovým „exekucím“ byly např.: Rozsvítili lampu ve chlévě a tím dávali signál nepřátelským špiónům (hospodyně šla podojit krávu a rozsvítila si lampu, aby viděla). Řekl o sobě, že je Rusín (malý chlapec, školák, kterého udal jeho učitel). Byl přistižen, jak si na poli zpívá ruskou píseň. Pozdravila rusky. Řekla sousedce, že se

ruská armáda chystá vstoupit na Halič a že již brzy bude konec utrpení (za to byla vyvražděna a vypálena celá vesnice).

Maďarský husar umlátil k smrti ženu před očima jejích dětí za to, že mu nemohla dát chleba (protože žádný neměla). Oblíbenou „zábavou“ maďarských husarů bylo přivazování „provinilců“ ke koňskému sedlu a usmýkání k smrti. A „Ukrajinci“ si libovali ve věšení provinilce za jednu nohu, s rukama svázanýma za zády.

Ve městech se situace nelišila, v mnohém byla ještě děsivější. Pověšení, zastřelení, ubití, rozsekaní šavlemi. Lvov zalila rusínská krev a dle svědectví ležely zmrzačené mrtvoly i na ulicích. Za jediný den, 20. srpna 1914, zde bylo zatčeno na 1 200 lidí. Nedaleké město Turka bylo známé svým krutým vězením a popravami, které probíhaly každý den. Ve městě Przemyšl, které bylo i významným strategickým bodem kvůli vojenské pevnosti, bylo dne 15. září 1914 zmasakrováno 46 lidí, vězňů. Maďarští huláni svázané vězně nahnali do slepé ulice a začala krvavá jatka, jaká starodávné město nezažilo za celou svou historii.

Represím neunikla ani Bukovina (na východě) a Lemkovská Rus v nejzápadnějším cípu Haliče. Lemkové byli obzvláště tvrdým oříškem a to už pro Poláky. Nevymýtili z nich ani „rusofilství“, ani pravoslavnou víru. Mnoho jich skončilo v Talerhofu, Terezíně a jiných podobných „zařízeních“ po celém území monarchie. Bylo takových na třicet. Vavrik zmiňuje např. Miskolc, Ostřihom, Feldbach, Budapešť.

Vavrik také popisuje soud a popravu několika lemkovských pravoslavných kněží a to již 26. srpna 1914. Obviněni byli (jak jinak) z vlastizrady. Dle udání dvou řeckokatolických kněží měli provinilci šířit letáky s řečí nějakého pravoslavného biskupa Nikona (kterého nikdo neznal), osvobozující všechny Lemky od přísahy věrnosti Rakousko-uherské monarchii.

Vojenský tribunál představovali major auditor Mečislav Bělský (Polák), poručík zásobování Ivan Duša (Rusín), nadporučík soudce Josef Vondráč (Čech), poručík advokát Julian Fulayt (národnost nezjištěna). Obvinění přečetl Vondráč, protokol zapisoval Duša. Mezi obviněnými byl otec a syn Sandovičové. Děkan Sandovič starší, otec devíti dětí, věděl, že obhajovat se nemá smysl, protože vše je již rozhodnuté předem. Po tribunálu chtěl jen ukázat byť jeden jediný leták, který měl údajně šířit. Neměli ho. Sandovič mladší, student, však ještě nedokázal skrýt svou lemkovskou hrdost a soudu odpověděl takto:

Nemám žádnou příčinu, abych skrýval svou sounáležitost s Rusí, pro kterou se ani smrti nebojím. Má smrt ani smrt mého otce, dokonce ani smrt celé ruské Haliče nemůže zachránit tak velkou mocnost jako Rakousko-Uhersko. To je úkol její armády. Historie, ta čistá a pravdivá, jednou bude žádat odpovědi na všechny naše oběti, tím spíš, že nikdo z nás nedržel v ruce zbraň a nebojoval proti rakousko-uherské armádě. Vy máte moc vynášet nad námi rozsudky a tuto moc používáte.

Všech sedm obviněných bylo odsouzeno k smrti zastřelením.

Všechny popisované události se staly těsně po vyhlášení války, v rozpětí zhruba dvou měsíců. Už po měsíci byly haličské věznice přeplněné, takže se hned na konci srpna 1914 začalo s přesuny vězňů do větších věznic mocnářství a do

koncentračního tábora v Talerhofu. První vězni do Terezína dorazili 3. září 1914, do Talerhofu o den později, 4. září 1914. Jejich návrat byl nežádoucí, proto se s nimi podle toho zacházelo. Terezínem dle oficiálních čísel prošlo „něco mezi“ 15 a 20 tisíci lidí. Talerhofem na 30 tisíc lidí. Čísla však dle svědectví neodpovídají realitě. Mrtvé nikdo nepočítal … Dle Vavrika jen v Talerhofu dle oficiálních čísel zemřelo na 3 tisíce lidí, ve skutečnosti jich ale bylo mnohem víc.

Transporty tisíců „rusofilů“ do věznic v jiných zemích monarchie jsou co do krutosti a podmínek totožné s pochody smrti, nechvalně známé z další světové války. Již po cestě mnozí vězni nepřežili týrání, hlad a žízeň a na určené místo se ani nedostali. Mnozí byli ubiti, mnozí dorazili jako mrzáci – s polámanými končetinami, oslepení, hluší. Mrtví se nepočítali. Monarchie sčítala jen živé. Mrtví, zemřelí po cestě, byli buď ponecháni na místě, nebo na místě zahrabáni do mělkých „rychlých“ hrobů. Proto není dneska možné se skutečných čísel obětí dopočítat. Jsou jen odhady a ty jsou značně podhodnocené, protože „nebyl politický zájem“ tento teror nějak zdokumentovat, vyšetřit a uchovat v paměti dalších pokolení. Nezájem byl dokonce jak na (budoucí) Ukrajině, tak v SSSR. Důvod je celkem jasný. Etnocida Haliče byla minou pod projektem „Ukrajina“, schopnou roztrhat ho na kousky.

Talerhof vznikl na písečné půdě alpské doliny, kde se půda nehodila pro obdělávání. Pod blízkým sosnovým lesem stálo několik velkých leteckých hangárů. Jinak nic – pustina. První vězni dorazili pod dohledem vojáků haličského pluku jen do velkého prázdného prostoru, ohraničeného vysokými kůly s ostnatým drátem. Žádné baráky, žádné zázemí – jen pár hangárů. A mnoho šibenic …

Vězni rozličného věku i společenského postavení byli pomocí bajonetů a bodáků „uloženi“ na holou zem. Celý prostor byl zaplněn tak, že nebylo vidět zem. Podle oficiálních dat sem dovlekli na 5 tisíc vězňů, ale podle hlášení rakouského důstojníka z října toho roku jich bylo na 8 tisíc. Živých, samozřejmě. Počet byl průběžně doplňován dalšími transporty.

Teprve na samém konci roku 1914, kdy už si zima vyžádala desítky mrtvých, bylo povoleno postavit baráky. Nu … spíše stodoly nebo přístřešky, bez podlah a topení. Povoleny však byly dřevěné palandy, stlučené z prken, což představovalo alespoň částečnou úlevu od strádání. Baráky stavěli vězni a v každém se pak tísnilo více jak 300 lidí.

Nemocnice v prvním roce a půl nebyla v koncentračním táboře žádná. Dojížděla sem párkrát do týdne zdravotní služba, jejíž jediným „medikamentem“ byla páchnoucí mast „na všechno“ a naftalín. Naftalínem zasypávali nemocné od hlavy až k patě, takže tito se pak dusili a dýchat nemohli ani spoluvězni. Jediným skutečným lékařem na tisíce lidí byl vězeň Vladimír Mogylnický. Mohl však pomoci jen někomu, protože léky a zdravotnický materiál v táboře chyběly.

Jídlem pro všechny věkové skupiny vězňů byl povětšinou suchý chléb, tvrdý a často plesnivý, někdy zas úplně rozmočený nebo mazlavý. Pekl se z té nejpodřadnější mouky (odpadu) se značnou příměsí slámy. Dvakrát v týdnu bylo maso – maličký kousek koňského nebo psího masa, tvrdého nebo silně páchnoucího, často i s červy. Dále nahnilé brambory, krmná řepa. K pití špinavá a páchnoucí voda. Není divu, že

tábor velmi brzy zachvátilo mnoho nemocí a epidemií. Chřipka, cholera, tyfus, záškrt, malárie, krvavé průjmy či zvracení … a všudypřítomné vši a svrab.

Vězně hlídali vojáci monarchie. A jak vzpomíná Vavrik, k službě sem byli vybráni snad největší psychopati z celé armády. Od vrchního velitele tábora von Stadlera až po posledního hajdučka. Vězni za celý svůj život nepoznali takovou krutost a degradaci svého lidství. Vavrik za nejkrutější z krutých označuje „Ukrajince“ Timčuka a Čirovského, jejichž bestialita, obzvláště vůči dětem, starcům a ženám, se jen stěží popisuje.

Následkem takovéhoto zacházení bylo nejméně 3 tisíce mrtvých Haličanů, Bukovinců, Lemků, nespočet zmrzačených, chromých, oslepených, hluchých… Mnoho vězňů se zbláznilo. Podle oficiálně nepřiznaných svědectví však existovalo nejméně 2 tisíce dalších, „zmizelých beze stopy“. Část „zmizelých“ byla umučena při soukromých „zábavách“ táborového personálu a část při nájemních pracích (personál čas od času vyvážel vězně na práce po okolí, peníze si ponechal a skupinu vězňů prostě kvůli případnému svědectví odpravil).

V červnu 1917, tedy měsíc po uzavření tábora, vystoupil v rakouském parlamentu český poslanec Jiří Stříbrný, poprvé informoval „civilizovanou společnost“ o hrůzách Talerhofu a doložil svou řeč očitými svědectvími. V březnu 1918 vystoupil na stejné téma a s doplňujícími svědectvími Polák Ljasocký. V bouřlivé době, před koncem války, se ale nikdo nechtěl podobnou „věcí“ zaobírat, natož ji vyšetřit. Tábor byl v tichosti rozebrán, zahlazeny stopy. Ani hroby, ani kříže nebo pomník nepřipomínaly oběti Talerhofu.

Vavrik tuto neochotu připomínat Talerhof, veřejně o tom mluvit a zanechat svědectví příštím pokolením těžce nesl. Neuměl se smířit s tím, že ani kosti umučených Haličanů nespočinou v rodné zemi a že památka obětí je stírána, zamlžována a „opracovávána“. Jedinou dobou, kdy se Talerhofem směli na Haliči zabývat, bylo krátké období mezi dvěma válkami (přelom dvacátých a třicátých let, Halič pod Polskem). Ve Lvově byla založena Talerhofská komise, složená z bývalých vězňů, a dokumentující páchané zločiny proti lidskosti. Stačila vydat jen čtyři almanachy, pak sovětská moc komisi rozpustila a takovéto „činnosti“ zakázala.

(Poláci tehdy naopak podobné aktivity vítali a na druhou stranu také podporovali „ukrajinství“. Rozkol uvnitř ovládaného etnika jim byl v té době výhodný.)

Terezín přivítal haličské vězně stejně nepřívětivě, jako Talerhof. Na každém kroku vojenská stráž, hlídky na ochozech, těžké mříže. Však díky části českého personálu se podmínky vězněných brzy staly snesitelnými, oproti talerhofským lidskými. Vězni zde byli sice biti i popravováni, měli přísný režim, ale nedocházelo ke zvěrskému mučení „pro zábavu“, jako tomu bylo v Talerhofu.

Terezín byl dříve využíván jako vojenská kasárna a zároveň jako těžké vězení. Kasárna se nacházela v přívětivější, obytné části, vězení pak v té méně přívětivé. Byly zde i prostory pro stáje, sklepy a skladiště. Do všech těchto míst, která byla volná, nahnali na začátku září 1914 haličské vězně. Bylo jich na tisíce a byli úplně všude – dokonce i v chladných podzemních chodbách, sklepeních a ve stájích. Při takovém množství lidí se i zde začaly šířit nemoci, ovšem pevnost byla uzavřeným

organismem, kde si nemohli dovolit epidemie, protože před nákazou neměl kam utéci ani personál. Byla proto zřízena prádelna, umývárna a lékařská ordinace se skutečnými léky. Terezín měl svou kuchyni a jídlo zde se dalo nazývat jídlem. Voda k pití čistá.

Lad a pořádek vnesly do lidského mraveniště zejména Anna Laubeová a Julie Kuglerová. Zajistili prostředky proti hmyzu, mýdlo a dokonce i valchy. Pro praní prádla i osobní hygienu určily přesné časy s rozpisy. „Venku“ uspořádaly sbírku ošacení všeho druhu, aby se vězni mohli převlékat. Vězni zde také pracovali. Bez mzdy, ale dostali se tak aspoň na chvíli do jiného prostředí. Pracovali nejen v pevnosti, ale i ve městě, v okolních zahradách a na polích.

Terezín byl pro Haličany místem, kde se necítili tak úplně ztracení a zatracení. Český personál dobře rozuměl a povětšinou soucítil se slovanskými bratry. Na stejném místě jako haličští vězni se nacházeli také hlavní protagonisté sarajevského atentátu, Srbové Princip, Čabrinovič a Grabes. A na polích okolo pevnosti stály baráky pro ruské zajatce (šlo o největší zajatecký tábor na našem území). Díky českému personálu se podařilo Haličanům navázat dokonce písemný styk s ruskými zajatci. Vavrik ve své knize vzpomíná na Velikonoce 1915, které se pro haličské vězně staly opravdovým svátkem vzájemnosti a duševní vzpruhy.

Pravoslavní duchovní (také vězni) mohli provést sváteční modlitby hned brzy ráno. Protože byl teplý slunečný den, velitel směny Zelmann rozkázal vyvádět „na směny“ vězně ven, na široké terezínské hradby. Zapomněl přitom, že z hradeb je daleko vidět.

Každé ráno, v devět hodin, vyváděli přísně střeženého vězně Principa na krátkou procházku po malém dvorku. Vyvedli ho i nyní. Sotva své nohy, zakované do těžkých řetězů, dostal přes práh, z hradeb zahřmělo sborové haličské „Christos voskrese!“ Mladík překvapeně vzhlédl a pak zvedl ruku k pozdravu. Víc nezmohl, protože strážný ho okamžitě vlekl zpět do kobky. Hlasitý haličský pozdrav však vylákal ven z baráků za zdí ruské zajatce. Haličané na hradbách si všimli toho rojení a opět zahlaholili sborovým svátečním pozdravem „Christos voskrese!“. Odpověď z tábora zajatců byla neméně silná a nesla se litoměřickou krajinou do daleka.

Informace o Terezíně jako koncentračním táboře pro Haličany byla pro mě úplně nová a dozvěděla jsem se ji až z knihy Vavrika. Terezín je totiž všude prezentován jako koncentrační tábor pro židy – o tom je materiálů spousta. Někde se jen cudně zmiňují o vězních z řad „odpůrců monarchie“. Haličané a „odpůrci monarchie“? Zvláštní …

Jestliže Terezínem prošlo 15 – 20 tisíc haličských vězňů, je logické, že někteří z nich se domů již nevrátili. Vavrik k tomu nic neuvádí, možná proto, že sám byl z Terezína na jaře 1915 převezen do Talerhofu. Současné ruské zdroje (na jaké jsem narazila) většinou uvádějí onoho malého chlapce, který byl zatčen při odchodu ze školy jen za to, že svému učiteli odpověděl, že je Rusín.

Nemohla jsem se dopátrat počtu obětí Haličanů v Terezíně, aspoň přibližně, nějaké číslo. Pak jsem narazila na stránky nějakého nadšence a našla velmi zajímavé čtení i s fotografiemi. Z údajů vyplývá, že obětí by mělo být nejméně 156.

Tragédie Haliče (také Bukoviny, Lemkovščiny, Zakarpatské Rusi) na začátku 20. století zmařila dle skromných odhadů na 60 tisíc životů pravoslavných „rusofilů“. Životů těch, kdo se proti monarchii ani nevzbouřili, ani nevzali do ruky zbraň. Běženců se odhaduje víc jak 100 tisíc. Koncentračními tábory a věznicemi prošlo 40 – 50 tisíc lidí. Represím bylo vystaveno na 120 tisíc lidí. Na Haliči nebylo ruskojazyčné rodiny, která by nebyla represemi postižena. Plán „očisty“ území se zdařil, i když zatím jen částečně. Při sčítání lidu v roce 1931 se na Haliči stále ještě polovina lidí hlásila k Rusínům.

S koncem 1. světové války haličská kalvárie ještě zdaleka nekončila. Halič čekala ještě další vlna represí od Poláků a „Ukrajinců“, pak od sovětské moci, pak od nacistického Německa (většinou rukama „Ukrajinců“) a nakonec poválečné přesídlování. Všechny ty represe měly však jeden cíl – zabít „rusofilství“ a pravoslaví, t. j. podřezat a zničit etnické kořeny, na kterých stála jednota tamního obyvatelstva po tisíciletí.

A to se v průběhu sta let povedlo …

Podobný způsob byl použit k rozkolu hrdého a těžko porobitelného národa Srbů a Chorvatů. Tím, že Chorvati byli dotlačeni ke katolicismu a část Srbů, kteří žili dlouhý čas pod nadvládou Turků (Boseňští Srbové), k přijetí islámu, se zasela nesmiřitelná nenávist mezi tato původně jednotná subetnika.

Vavrik psal svou knihu ve dvacátých letech minulého století, tedy v době, kdy nevěděl, co má ještě Halič a „ukrajinství“ před sebou. Podívejme se nyní na některé jeho myšlenky. Je velmi smutné číst tyto řádky a dobře, že se Vavrik nedožil současného stavu na Ukrajině:

Ukrajinští chytráci a falzifikátoři historie pouštějí nyní mezi lidi všelijaké blamáže, že se v Talerhofu mučili „Ukrajinci“.

Jestliže tedy Ukrajinci, pak tací, jako byl Gogol, Zubčenko, Naumovič, kteří Zakarpatskou Rus, Volyň, Podolí i Halič pokládali za část ruské země.

Hrstička „svobodných Ukrajinců“, kteří se omylem, válečnými zmatky nebo na udání svých nepřátel ocitli v Talerhofu, velmi rychle získala svobodu a to díky „ukrajinské komisi“ v Grazu. Tomuto jejich nestoudnému podvodu nikdo neuvěří. Jak mohli trpět v Talerhofu „Ukrajinci za ukrajinskou ideu“, když samo Rakousko a Německo založili ukrajinský stát?!

V době války vyšlo z haličského národa až příliš mnoho nelidským zrůd a to je skličující, velmi skličující … Neudivují nenávistní jedinci z řad židů, Poláků, Němců, ale je velmi bolestné, že rakušácký duch otroctví a servilnosti poštval bratra proti bratru. Všichni páchali Kainovo dílo v rámci svých pravomocí a pro své osobní výhody – pro pochvalu, pro odměnu, pro blahosklonnost a oblíbenost u svých vyšších nadřízených. Nejpřísnější odsouzení si zaslouží kainovská prodejnost haličské inteligence, hlavně z řad učitelů a duchovních.

Hle, za jaké ideály šly tisíce do vyhnanství nejstrašnějších táborů smrti! Před takovými ideály a svátostmi se vždy hluboce skláněly a vždy se sklánět budou hlavy obyvatel Zakarpatské Rusi.

Budoucí historik Zakarpatské Rusi posbírá všechny její slzy a jako perlami jimi ozdobí trnovou korunu jejího mučednictví. A vynese svůj spravedlivý soud. Dnes ještě nenastala ta doba, ale čím dál větší část haličské společnosti začíná chápat, že partijní slepota v jednom a témž národě přináší strašlivé spory a plody těchto nesmiřitelných sporů snižují lidskost až na nejnižší stupeň nevědomé a bezcitné zvířeckosti. Udání, pomluvy, křivé přísahy, výsměch a ponižování svých bližních – to vše je každodenním chlebem téhle hydry, pro kterou nemá ceny ni otec, ni matka, žena, dcera, bratr či soused. Jen její vztek, msta a zloba jsou nekonečné.

Materiály (všechny v RJ, protože v jiném jazyce jsou velmi poskrovnu)

www.ceskenarodnilisty.cz

*Vasilij Romanovič Vavrik, narozen v roce 1889 v rolnické rodině, ve vesnici Jasnišče Brodského okrsku. V roce 1914 studentem právnické fakulty Lvovské univerzity, zajat a uvězněn za „rusofilství“ nejprve v Terezíně, pak v Talerhofu. Na konci roku 1915 poslán z koncentračního tábora rovnou na italskou frontu, odkud ho zachránil ruský velvyslanec v Itálii. Vavrik nastoupil do sboru ruských legionářů, bojujících ve Francii (a za Francii). V roce 1917 se přidal na stranu bělogvardějců a bojoval v Dobrovolnické armádě na jihu Ruska, účastnil se obrany Krymu. Po porážce vojska barona Petra Wrangela odjel v roce 1920 do Československa, kde vystudoval na Karlově univerzitě slavistiku. V roce 1927 se vrací na tehdy již polskou Halič, kde zůstal až do své smrti v roce 1970. Celý život se nesmířil se sovětskou komunistickou mocí, která „ukrajinství“ nejen podpořila, ale k tomu zakázala všechny „rusofilské“ organizace a obyvatelstvo opět podrobila represím, tentokrát již v sovětských lágrech.

V UPOMÍNKU

NA POČÁTEČNÍ BOJE

V ROCE 1917

O ČESKOSLOVENSKOU

REPUBLIKU

ZASÍLÁ

S NOVOROČNÍM

POZDRAVEM

JOSEF WÜNSCH

PANE ŘEDITELI! *Požádal jste mě o několik slov úvodních k bibliofilskému vydání mé řeči o Thalerhofu. Co bych Vám měl napsati?*

Byly to strašné doby. Myslím, že ve vídeňském parlamentě byl to skutečně první projev pro republiku. Řeč vyvolala ve sněmovně nezvyklý dojem. Snad je to slabé slovo. Dva poslanci — jeden polský, jehož jméno již nepamatuji a jeden český (Kratochvíl) — dostali ve sněmovně záchvaty při líčení hrůz thalerhofských.

Po Praze byla rozšířena zpráva, že jsem byl zastřelen před parlamentem a dovedete si představit tu radost mé ženy, když volala v zoufalství do parlamentu a já se jí sám ozval — živ a zdráv.

Snad by Vás zajímaly pohnutky té řeči. Po třech letech vrátil jsem se z vojny do parlamentu. Styděl jsem se za malou statečnost poslanců. Neměl jsem vliv ani moc donutiti je k nějakému kolektivnímu projevu. Musil jsem vykřiknouti sám. Chtěl jsem, aby ten hlas šel světem, věděl jsem, co ris-

kuji. Ale snesená fakta byla tak zdrcující, že mne předseda sněmovny dr. Sylvestr ani jedenkrát nenapomenul. Nechal mne domluvit a ve sněmovním protokolu otiskli celou řeč doslovně.

Pochopitelně, byla po ní sháňka. V tisíci exemplářů — přeložená do češtiny — se rozšiřovala, někde dokonce tajně i tiskla a kolportovala. Souhlasím, že jste nic z ní nevynechal, ani ji neopravoval. Mluvil jsem tehdy jako národní socialista — jako straník a pochopitelně snažil jsem se upozorniti i na zásluhy strany, jejímž jsem byl členem, v boji za samostatnost. Vyzněla-li tato část řeči ve chvále trochu hýřivě, nutno uvážiti, že zachraňoval jsem posici socialistů v protirakouské politice, kde jsem se neměl skoro o co opříti.

Ale i jako straník musil jsem vzpomenouti dra Karla Kramáře a dra Aloise Rašína.

Myslím, že jde o více nežli o bibliofilskou libůstku, kterou mě nenapadne zlehčovati. Jde o kus našich politických předválečných dějin. V opisech

by se na tu řeč zapomnělo, snad je dobře, aby naše děti věděly, co to bylo za zločin ta světová válka a z jakého mučednictví rodila se naše svoboda, již nám nikdo nedal, kterou jsme si vybojovali a krví vykoupili za hranicemi i doma.

Jiří Stříbrný

V Praze v prosinci 1934.

PRVNÍ

PROJEV

ČESKÉHO

POSLANCE

PRO

REPUBLIKU

PRAHA 1934 - SOUKROMÝ TISK

ŘEČ

POSLANCE STŘÍBRNÉHO

PROSLOVENÁ

NA ŘÍŠSKÉ RADĚ

DNE 14. ČERVNA

1917

**Český národ
byl před Rakouskem
a bude i po něm!**

VÁLKA! Jak strašné slovo a přece jen dosud plně nepochopeno. Všecky ty zápasy dřívějších staletí svými rozměry, svou krutostí a bestialitou byly pouhými hříčkami proti tomuto tříletému vraždění národů, o jehož hrůze a zločinnosti nedovedeme si ještě dnes učiniti představu.

Česká strana národně-sociální v minulosti se svým antimilitaristickým procesem a odsouzením 44 stoupenců; strana, která proti celé sněmovně vedla roku 1912 zápas proti válečným předlohám; strana, jejíž pět poslanců a dva hospitanti klubu jsou dnes v žaláři; strana, jejíž organisace politické i odborové byly rozpuštěny, jmění konfiskováno, veškerý tisk zastaven a celá řada důvěrníků internována — a jak se to všecko protizákonné žalařování jmenuje — ta strana nemá příčinu se rdíti nad svou minulostí. Ba právě naopak. Ona jest legitimována, aby byl její hlas pro zastavení této strašné světové války vyslechnut jako

 upřímný projev, ani všemi těmi persekucemi nezměněný.

Již 19. prosince 1912 pravil jsem v této sněmovně: Přejeme si zachování míru. Naše mírumilovná politika označována jest za velezrádnou a štvavá politika nezodpovědných činitelů po válce považována jest za rakouské vlastenectví. Ne pro Rakousko a jeho prestiž, ale pro udržení německé nadvlády má se hnáti tento stát do katastrofální války. Tak jsme varovali dvě léta před válkou od této osudné katastrofy. Marně! Bez parlamentu, proti vůli naší, vyhlášena válka, která — nezapírejte to, pánové — měla ve svých počátcích ráz uchvatitelský, ale, která se vymkla nebo vymkne všem tyranům z rukou a bude končiti jako **revoluce osvoboditelská pro veškeré utiskované národy v Evropě.**

Po prvé, ujímaje se slova v této sněmovně po tříleté přestávce, pozvedáme svého hlasu protestního proti neslýchanému porušování poslanecké imunity, jež zračí se nejkřiklavěji v případu našeho předsedy poslance V. Klofáče, který byl zatčen již v roce 1914, ač požíval tak jako dr. Kramář, jako člen delegací, imunity.

Žalářování

Poslanec Klofáč byl zatčen jako dr. Kramář i dr. Rašín pro svou činnost před válkou a tedy podléhal pouze civilnímu soudu, před nějž měl býti také postaven dle znění cís. nař. ze dne 25. července 1914. Ale i tento vojenský soud nemohl poslanci Klofáčovi nic dokázati a dvakráte vyšetřování proti němu zastavil. Na začátku roku 1915 rozhodl: Untersuchung hat negative Resultate gehabt. Ale přece poslanec Klofáč ve vyšetřovací vazbě zůstal proti zákonu u vojenského soudu s odůvodněním, že jest válce nebezpečný a že musí zůstat — in sicherer Verwahrung.

Byl to tedy přiznaný akt libovůle a násilí. Konečně převezen byl do Vídně a hledán dodatečně zločin, pro nějž by mohl býti souzen. Teprve nyní zvěděl, proč jest vyšetřován po tři léta a opětně jedná se o věci předválečné.

Proces poslanců Choce, Buřívala, Netolického a Vojny jest trest za oposici národně-sociální v parlamentě. Jsou souzeni pro bezvýznamnou schůzku s profesorem Masarykem, kde jednalo se o to, aby v Čechách nedošlo k žádným protižidovským bouřím. Jmenovaní nemohli přece věděti,

co profesor Masaryk zamýšlí, když to ani jeho nejbližší přátelé nevěděli. Veškeří tito poslanci byli odsouzeni soudy nepříslušnými a proto de facto i rozsudky tyto jsou neplatné. Poslanecká sněmovna měla za povinnost ujati se všech těchto poslanců, dřívějších svých členů, právě tak jako poslance Markowa a Kurilowiče, kteří jsou vesměs v nejstrašnějším žaláři z dob Marie Terezie — v Terezíně, kde musí každý zemříti.

Nechci zde registrovati veškerou tu hrůzu persekucí českého a slovanských národů, hlavně v počátcích války. Učinil jsem tak jen kuse ve své interpelaci ze 30. května 1917, z níž se dovídá sněmovna, jaké hrozné zločiny byly spáchány na nevinných obětech, kde sta a sta lidí internovaných v **Thalerhofu** bylo nejbestiálnějším způsobem vražděno. Mohl bych do nekonečna vypravovati kroniky toho hrozného utrpení, proti nimž dříve uvedené případy jsou malicherností a při nichž člověk by nevěřil, že takové bestiality mohli by páchati lidé proti lidem. Pánové, chci býti mírným a charakterisuji to jako řádění zběsilých šílenců, u nichž jako u dravých šelem vzrů-

stala zuřivost a krvelačnost. Ne naší věcí, ale vaší ctí je, aby tito zločinci neušli dodatečné spravedlnosti.

Utracené lidské životy nenahradí již nikdo. Protestujeme proti těmto řemeslným štváčům a lidem bez srdce, kteří svými uchvatitelskými choutkami se snaží válku prodloužiti. Výsledek jest jasný, nezměnitelný...

Pouta otroctví trhají se v celé Evropě a žádná moc na světě tu elementární sílu nezastaví.

Jednou z nejsmutnějších kapitol hrozné historie posledních tří let jest nařízení ministerstva ze dne 25. července R.-G.-Bl. č. 158 o suspensi článků 8, 9, 10, 12 a 13 státních zákonů z 21. prosince 1867 o všeobecných právech státních občanů ze všech království a zemí na říšské radě zastoupených. Na této půdě vyrostl onen pojem občanů politicky podezřelých, povážlivých a nespolehlivých.

Vedlo by nás příliš daleko, kdybych zde měl na jednotlivých případech demonstrovati, kdo vše a z jakých důvodů jest považován za politicky podezřelého. K tomu, kdo jej obvinil a z čeho je viněn, nedošlo

Thalerhof

a tím vzata mu i možnost veškeré obrany. Nemusím snad po projednaných politických procesech dokazovati, že lidé, jimž byla dokázána ta nejmenší věc — vzpomínám nevinné básničky Langa z Mor. Ostravy — byli odsuzováni k smrti provazem. Jakými teprve zločinci musí býti ti, kteří nebyli ani vyšetřováni a proti nimž ani žaloba vznesena nebyla a kteří pod titulem politicky podezřelých tři léta byli žalařováni a v pravém slova smyslu mučeni.

Kdybych měl přednésti ten všechen hrozivý materiál, jejž jsem získal a jenž mně pod rukama roste, vyplnil bych svou řečí několik schůzí poslanecké sněmovny. Musím proto se omeziti na ukázku oněch asiatských poměrů a při tom uložiti si největší reservu — protože jsou to věci tak hrozné a neuvěřitelné, že pouze jich poznámkové registrování, bez kritiky — vzbuzuje mysteriosnost.

Uvedu vás, pánové, do jednoho takového doupěte hanby lidské, do tábora internovaných, politicky nespolehlivých — **do Thalerhofu.** Byly to dva hangary pro aeroplány, kol dokola pole, u Štyrského Hradce. Kdysi to majetek císaře, darovaný vo-

jenskému eráru. Zde zřízen tábor internovaných Rusínů, Poláků, Čechů atd.

První transport dopraven sem byl dne 4. srpna 1914. Musím však předeslati, že ještě před všeobecnou mobilisací přikročeno k zatčení tisíců a tisíců Rusínů, Rusů a příslušníků ostatních národností, kteří byli ihned spoutáni a bez veškerého prádla a prostředků uvrženi do žaláře.

Byly to smutné průvody řetězy dohromady svázaných lidí, mezi nimiž bylo mnoho žen, dívek a starců 70, 80 až 90letých. Mohu okamžitě jako ukázkou posloužiti řadou jmen a adres duchovních, advokátů, notářů, lékařů, profesorů nejen středních ústavů, ale i jménem universitního profesora M. Lutkiewicze z Přemyšlu. Vedle řady žen a dcer těchto, vzpomínám jen paní Ljuby Mogilnické, ženy advokáta ze Seretu — kteřížto kmeti 70—90letí, se ženami svázáni dohromady těžkými řetězy a za spílání, mlácení holemi a kamenování poštvaných výrostků voděni po ulicích. Mnozí nešťastníci byli při tom vážně i těžce raněni, jak se dokazuje svědectvím řecko-katolického faráře Jana Jurkowa z Doubrawky. Četnictvo ani v jediném případě nezakročilo na

Transport

obranu spoutaných obětí. Zatčení byli pozavíráni v různých žalářích, kde do kobek, určených pro tři vězně, dáno bylo jedenáct až patnáct osob. Přepadení a mlácení vězňů od dozorců bylo na denním pořádku a dovolávám se v této věci, pokud se týká lwowského žaláře, svědectví faráře Gregora Karmelita ze Střitky. O nedostatečné stravě ani nemluvím. Hrozný byl duševní stav oněch obětí. Nikdo nebyl před soudce postaven, nikdo vyšetřován, ale na druhé straně nakládáno s ním jako s největším zločincem. V mnohých těch budovách bylo sídlo vojenských soudů, kde vykonávány denně popravy na delikventech náhlému soudu propadlých a tu není divu, že mnozí z ubožáků po předešlých mukách zešíleli.

Přikročíme k transportu internovaných do Thalerhofu. Jen krátce mohu o některých případech se zmíniti. Cesta děla se po většině ve vozech dobytčích, znečištěných zvířecími výkaly a trvala 5—7 dní. Do jednoho vozu vtěsnáno 60—105 osob. Většina internovaných byla po celou cestu svázána řetězy pohromadě ve skupinách šesti, deseti nebo dvaceti osob. Nikdo se nemohl hnouti, jednak museli celou cestu ve dne

v noci státi a za druhé každý pohyb jednotlivce zařezával spoludruhům v utrpení řetěz do masa. Po celé cestě provázející stráž je fackovala, pažbami a pěstí tloukla, jakož i kopala nešťastníky. Kmetské stáří nebylo před touto surovostí žádnou ochranou. Tak byl na příklad 17. září 1914 84letý farář Michael Jasilnický z Nikolajewa zmlácen stráží, až se skácel k zemi. Stejně vedlo se dru Mostyszynowi z Nikolajewa. Veliké množství osob jest zjištěno a jmény svědků mohu příslušnému foru posloužiti. Jen ještě jediné chci připomenouti. Při transportu 21. července 1914 na cestě ze Lwowa do Krakowa byl před Přemyšlem kněz Sochocki ze Stojanowa strážními vojáky umlácen k smrti. Jako svědka mučednické smrti uvádím starostu ze Stojanowa.

Ač panovalo velké vedro, po celou cestu nedostali ubožáci ničeho píti. Marně spínali nešťastníci k vojínům ruce o kapku vody. Nejhůře se vedlo lwowskému transportu. Tři dni jeli bez potravy a vody. Potřebu museli vykonávati uvnitř vozu, kde jelo v jednom vagonu až 105 lidí a po celé cestě tři dny a noci byly dobytčí vozy uzavřeny. V jiném transportu odvážil se dr. Draho-

mirecki žádati o vodu. Eskortu provázející vojíni vrhli se na něj, až se mu z celé hlavy a ran na těle řinula krev.

Na stanici N. Sandec tázal se major husarů — co že jest to za zvláštní eskortu. Když vojáci mu sdělili, že jsou to internovaní, vyskočil onen husarský major jako furie do jednoho vozu a mlátil na hlavu duchovního Ryclawského tak dlouho, až ubožák zalit krví shroutil se v bezvědomí na zem.

14. července 1914 byl transport 43 internovaných nucen následkem zastavené dopravy vystoupiti na zastávce Bakowzyce před Přemyšlem. Cestou do města setkal se se 125 honvédy, kteří po krátké rozmluvě s vůdcem transportu, tasili šavle a na místě všechny povraždili... Mám zjištěno 29 jmen mrtvých, mezi nimi i žačku VII. třídy gymnasiální Marii Modinackou, dcerku řecko-katolického faráře. Jako svědka této hrozné vraždy na ulici uvádím Stefana z Grenziowa, Ignace Mochwackého z Wojtkowa a S. Huického z Grenziowa, okres Dobromil. Řecko-pravoslavný kněz Sandowicz ze Thynie, okres Gorlice, byl na transportě četnictvem a jedním četnic-

kým důstojníkem bez rozsudku, bez soudu a přelíčení zastřelen. To dosvědčí: Polzaja Sandowicz z Thynie, universitní posluchač Kislocki z Gladyczowa a Iwan Jadlowski ze Smerekowze. O mukách, jež bylo nešťastníkům po cestě snášeti, nelze dnes si učiniti ani přibližně představu. Pět až sedm dní byli bez vody a většinou bez potravy. K charakteristice uvádím jeden zjištěný případ. Kněz Julian Huniecki prosil úpěnlivě vojína o vodu. Leč marně. Později poznal ve vojínu hocha z téže vesnice, kde působil. Vojín se slzami v očích mu důvěrně sděloval, že velitelství pod nejpřísnějším trestem zakázalo podati internovaným vodu. V zoufalství nabízel Huniecki: „Mé dítě, dej mi kapku vody, já za to přisahám ti, že při našem návratu do domoviny až do mé smrti odstupuji tobě svá pole. Dej mi vody nebo zemru žízní."

Nelidsky ztýrán byl na cestě do Thalerhofu řecko-katolický farář Ladislav Pauzák od neznámého, ve službě nádražní stráže jsoucího, desátníka na nádraží v Drahobyzci. Ještě hůře vedlo se 30. srpna 1914 soukromému úředníku Janu Pauzákowi z Lubien Wielky, okres Grodek-Jagielon-

ský, se šesti soudruhy. Na stanici Komárno byli jedním nadporučíkem a provázející setninou přepadeni a pažbami ručnic strašně zmláceni. Jen zakročením službu konajícího lékaře dra Lenského nutno děkovati, že život těchto nešťastníků nebyl utracen. Do krvava zmláceni všichni, zvláště onen úředník Jan Pauzak, jenž krvácel z úst, nosu a oka.

Surová soldateska neštítila se vztáhnouti ruce i proti ženám. Tak 6. září 1914 na cestě do Thalerhofu byla paní von Jasienska, manželka Sewera Jasienského rytíře z Turje, okres Sambor, jakož i dr. Swarejezewski jedním důstojníkem ostnatým prutem do krvava zbičováni.

Ještě hůře vedlo se kmetu 84letému panu Pauzakowi s celou družinou internovaných, kteří byli na uhersko-haličských hranicích četnickým strážmistrem ztýráni.

Neuvěřitelná muka bylo snášeti po cestě řecko-katolickému faráři Mywice J. Horodeckému. Byl na nohou a rukou spoután do těžkých řetězů a pak uvázán se zkříženýma rukama ke stropu vagonu tak, že se pouze špičkami nohou dotýkal podlahy. Mimo to po cestě byl četníkem, jakož i dů-

stojníkem i mužstvem bestiálně zmlácen, že do Thalerhofu přivezen byl spíše mrtvý nežli živý, krváceje z hlavy a celého těla. Nešťastník z vytrpěných bolestí zešílel. Ale ani pak se nad ním v Thalerhofu neslitovali, nýbrž ještě 48 hodin nechali jej bez vody a chleba v řetězech na rukou i nohou svázaného.

Slečna Wěra Draczynska, neteř náměstka zemského hejtmana z Bukoviny, a slečna Jana Mardorowickowa, učitelka z Welkého Kamionku, byly 30. srpna na cestě k nádraží ze Stanislawi od německých vojínů přepadeny a děsně do krve ztýrány. Slečna Draczynska sražena k zemi a surovci uchopena za nohy tak, že obličejem ležela v blátě a štěrku a takto vlečena asi dvacet metrů. Stejně vedlo se družce, která upadla do bezvědomí. Tragický osud tomu chtěl, že těmto orgiím zuřivých bestií byli přítomni 76-letý otec oné učitelky, jakož i otec slečny Draczynské — rovněž jako političtí zločinci — kteří nečinně musili k týrání svých dětí přihlížeti.

A tak mohl bych pokračovati do nekonečna a každý případ doložiti svědky. Chci však již ukončiti tuto křížovou cestu do

Thalerhofu a pouze na jednom případu podrobně vylíčiti muka nešťastných obětí. 58 let starý kostelník Poltawski z Bolatina, okres Přemyšlany, byl zatčen 28. srpna a aniž by byl postaven před soud, ihned byl zařazen do lwowského transportu. Po celé cestě byl spoután na krátko okovy na rukou a nohou. Kdekdo ulevoval surovostmi falešnému patriotismu. V hrozně zuboženém stavu dopraven do Thalerhofu, kde se nešťastnému starci vedlo ještě hůře. Teprve za 14 dnů a nocí sňaty nešťastníkovi, který na nic nereagoval a ani o slitování neprosil, když byl ztýrán jedním poddůstojníkem, na půl hodiny okovy. Ubohý mučedník nebyl s to promluviti. Ale k nebi vzepjal své do krvava zdrásané ruce a pokřižoval se. Od toho dne byl dvakrát denně na půl hodiny zbaven okovů. Ale jeho osud se tím nezměnil. Znečištěné tělo a šaty staly se pařeništěm hmyzu, který nelítostně jitřil nezhojené rány po celém těle.

Hrozný byl pohled na tohoto mučedníka, jehož tělo byla jedna slitina hnisavých ran a strupů, v nichž nalézal potravu úžasně se šířící hmyz. Ale uleviti nemohl svým bolestem, nešťastník, poněvadž měl okovy. Tak

pomalu zmíral před očima svých slzících soudruhů, až prudkou ranou pažbou pušky byla mu jedním vojínem 27. pluku rozražena lebka. Jako svědky tohoto mučednictví uvádím dra Zelawského a Juliana Hunieckého z Werbize, okres lwowský.

Proti této zvířecí bestialitě 20. století jeví se nám, pánové, šílené řádění císaře Nerona jako příkaz největší humanity.

V Thalerhofu první transporty internovaných převzal vojín štyrskohradeckého pluku č. 27 v čele s hejtmanem Haschingem. Byl to muž bez srdce. Prohlásil, že je věčná škoda takové zrádné psy po dráze až do Thalerhofu dopravovati. Kdyby to na něm záleželo, že by všechny postavil do jedné řady proti strojním puškám a dal je postříleti. Vojáci se chovali podle toho. Hned při vystupování z vlaku byl jimi do krvava zbit a ještě na zemi kopán c. k. vrchní rada zemského soudu Koerski. Stejně až do bezvědomí utlučen stařičký kněz Ant. Bilinkiewicz z Kuropatky, Antel Bilinkiewicz a Theodor Kuszynski z Bojanowice, Rozslawski ze Sielce, Julian Huniecki z Werbize a nekonečná řada jiných. Zvlášť krutá byla smrt celního úředníka ze Lwowa, 30 let starého

Mečislawa Czajkowského, syna známého velkoobchodníka. Byl to muž značné síly, kterému však již po cestě bylo snášeti hrozná muka. A ještě hůře vedlo se mu v Thalerhofu. Celé tělo bylo rozdrásáno hnisajícími ranami a pokryto nesčetným množstvím vší, až mučednická smrt učinila konec.

Já z těch úkladných vražd a mučednických smrtí vzpomínám úmyslně lépe sociálně situovaných, ač nesmí se však někdo domnívati, že osud ubohých sedláků a dělníků byl slastnější. Do rána bych mohl pokračovati v líčení všech těch ukrutností a řádění zvířecích bestií. Chci však ještě vylíčiti způsob života v Thalerhofu, v tomto **slovanském pekle.**

Počet internovaných kolísal, až dostoupil nejvyšší cifry 5000 osob, mužů, žen a dívek. Jedinou snahou dozorčích orgánů bylo zprovoditi se světa tyto nešťastné a nevinné oběti, proti nimž úřady nemohly sehnati žádný usvědčující materiál. Úkol kata vykonával zde jmenovaný hejtman a později plukovník Stadler, a katových pacholků — fanatismem rozdrážděné dozorčí orgány. Neminulo dne, aby několik obětí nebylo posláno na onen svět. První tři dny tábořili

internovaní pod širým nebem. Na malém kousku pole byly zatlučeny čtyři kolíky a nikdo nesměl pod trestem okamžité smrti určenou prostoru přestoupiti. Pohromadě zde spali muži, ženy a dívky. Noci byly již chladné, nikdo neměl reservní prádlo, všichni pouze letní šaty a jen někdo měl pokrývku. Potřebu musili vykonávati na místě, kde spali. Jednotlivci se odvážili v noci překročiti své určené místo pro vykonávání potřeby a zaplatili to životem. Byli od stráže okamžitě probodnuti bajonetem. Celé tři dni nedostali potravy ani vody. V noci procházela stráž řadami účastníků a kopala a tloukla pažbami ručnic zemdlené a spící. Komu byl ještě život milý, nesměl ani hlesnouti.

Teprve čtvrtého dne byli převedeni internovaní do hangaru. Spali opět na holé zemi. Teprve pátého dne byla dodána sláma, po které se však šlapalo, takže v několika hodinách byl to vlastně hnůj a pařeniště hmyzu. Do jediného hangaru vtěsnáno přes dva tisíce internovaných bez ohledu na pohlaví a dveře uzamčeny. Před spánkem se ukázalo, že prostor jest naprosto nedostatečný a tak nezbývalo, než že musila druhá řada položiti hlavy na kolena prvých, třetí

řada na kolena druhé řady atd. Naznak nemohl spáti žádný. Musili spáti na boku, aby ušetřili místa. Prádlo nemohl nikdo měniti, protože je neměl. Peněz také neměli, protože jim byly ponejvíce odejmuty a tak po celé měsíce chodili lidé v jedné košili. Za těchto poměrů není divu, že nešťastníci byli poseti v krátké době miliony vší.

15. září převzal velení nad táborem internovaných plukovník Stadler. Obnovil rozkaz, že každé neuposlechnutí stráže má v zápětí okamžité probodnutí a strážní vojíni se podle toho chovali. Vraždili při každé příležitosti.

Jen některé případy mohu zde uvésti. Dne 26. září po jedné hodině odpolední postavili se internovaní do řad, připraveni k vycházce. Zvláštní pozornost vzbuzoval v prvých řadách statný 20letý muž — Kajetán Zurowski. Strážní vojín provokoval a volal: „Dnes musím někoho zapíchnout i kdybych měl za to viseti." Po několika vteřinách vykřikl: „Zpátky!" A již se vrhl proti Zurowskému, kterého proklál bajonetem . . . Chudák, zaplatil životem krvežíznivost svého vraha. Jako svědka uvádím kněze Juliána Hunieckého. Zfanatisovaní vojíni vraždili

nešťastníky pro svou zábavu. Tak jeden vojín postavil internovaného sedláka ke stěně hangaru a poručil mu, aby se nehnul. Odhodil pak poblíže něho oharek cigarety a vzdálil se na několik kroků. Nešťastný sedlák chtěl se snad později zmocniti oharku a proto naň šlápl nohou. Vojín se otočil a když cigaretu neviděl, veklál bajonet nebožákovi přímo do srdce a ten za několik minut skonal. Jako svědka uvádím téhož duchovního.

Podobných vražd mohl bych uvésti nekonečnou řadu. Zvláště bestiálně si počínal šikovatel Piller, pravá bestie v lidské podobě, jejíž ruce jsou zbroceny množstvím nevinné krve. Svou potřebu musili vykonávat internovaní společně ve skupinách 10—20 osob na latrině v průvodu stráže. Žena vedle muže, dívka vedle jinocha a přesně podle vojenského povelu. Na rozkaz „nieder" musili všichni usednouti a na rozkaz „auf" povstati. Rusín dr. Makowski ze Stanislawi se opozdil a byl mu okamžitě vražen bodák do zadní části těla několik centimetrů hluboko. Mladý, 20letý hoch zvedl důstojníkem odhozenou cigaretu, byl vojákem na místě skolen. A když již ležel mrtev na zemi, ještě čtyřikráte veklál v něj vrah bajonet.

Němci Plukovník Stadler se k mrtvole náhodou dostavil a po obvyklém hlášení řekl: „Nieder mit russischen Schweinen. Wenn jemand nicht pariert, alle niedermachen."

I Němci stali se omylem obětí této krvežíznivosti. Při bezmyšlenkovitém zatýkání zatčeno i několik Němců. Mezi nimi byli i dva bratři Langrové z Haliče, okres Drohobycz. K jejich politické nespolehlivosti stačil fakt, že bydlili v domě kněze Wežbického. Jeden z těch mladých mužů byl německý národní učitel a druhý studující theologie. Poslední byl i členem akademického německého spolku ve Vídni. Při rozdávání menáže, o jejíž jakosti nechci se zde zmiňovati, musili všichni internovaní státi „Habt Acht". Kdo se hnul, byl probodnut. Onen německý národní učitel sebou pohnul. Vojín k němu přiskočil a vší silou udeřil jej do hlavy kolbou, takže se nešťastník skácel k zemi. Vedle stojící bratr theolog jej zadržel a zvolal: „Um Gotteswillen, was machen Sie?" Draho mu přišla tato opovážlivost. Vojín vrazil mu bajonet do krku, leč rána nebyla smrtelná a po krátké době podařilo se nadporučíku Bechtlovi dokázati, že onen Langer je členem německého aka-

demického spolku ve Vídni a tak se dostal onen nešťastník na svobodu.

Nehodlám zde vzpomínati ostatních muk internovaných. Ani toho, že právě inteligentní lidé byli přidržováni k nejhnusnějším pracím: praní znečištěného prádla a čištění silnic, kde holýma rukama musili nakládati do koleček koňský a kravský trus. To bylo svěřeno obyčejně duchovním Wladimíru Wachnianynowi z Dlawa, Petru Halankowi, choti lékaře dra Mogelnického z Bučače, choti advokáta z Bukoviny, rovněž pí Mogelnické a celé řadě jiných. Všichni byli ku práci povzbuzováni věčným mlácením a týráním.

Zatím blížila se zima a stále docházely nové transporty. Hangary již dávno nestačily. Bylo to v listopadu 1914, když postavena na polích celá řada celtů. Lidé spali tu v třeskutých mrazech na holé zemi při 15 až 20 stupních pod nulou. Není divu, že celé noci raději proběhali kolem celtů. Za těchto poměrů není divu, že úmrtnost mezi dětmi a hlavně starci 70—90letými denně vzrůstala. Internovaní lékaři odhodlali se požádati lékaře dra Maiera o nápravu, poukazujíce na toto vraždění nevinných lidí. Dr.

Pohřbívání Maier jim však cynicky odpověděl: „Bylo by dobře, kdyby všichni ti Galizianer byli již na onom hřbitově pod jedlemi zahrabáni, místa je tam dosti."

Pohřbívání nešťastníků dělo se různým způsobem. Zprvu agnoskovaly se mrtvoly pouze fotografováním a na místě vykopána jáma, kam byl nebožtík zahrabán. Později aspoň mrtvoly přivazovaly se na prkna a pohřbívaly se na zvláštním poli v lese.

Koncem listopadu 1914 zavítal do Thalerhofu štábní lékař, který se zhrozil tohoto lidského pekla a nařídil okamžitě stavění dřevěných baráků. Když byly první baráky vystavěny, bylo nutno napřed prádlo a šaty vězňů, za celé měsíce znečištěné, desinfikovati a zbaviti milionů vší. Dělo se tak pod širým nebem za třeskutého mrazu 15 stupňů. Po jednotlivých skupinách musili se všichni svléci do naha, prádlo dáno do desinfekčního stroje a těla omývala se v horké vodě. Vlasy pak namazány borovou vaselinou. Rozpaření často čekali v třeskutém mrazu hodinu i déle pod širým nebem, až obdrželi opětně své šaty. Mnozí zaplatili to svým životem. Stejně se dělo ženám i dívkám. Vojsko utvořilo kruh a před ním mu-

sily se svléci do naha. Když se omyly, nařízeno vojínům, aby nešťastnicím vaselinou natírali části těla vlasy porostlé.

Že dálo se tak za surových vtipů, netřeba dodávati. Páni důstojníci fotografovali tyto výkvěty válečné kultury... V prosinci 1914 dostoupil počet internovaných z Haliče, Bukoviny, z Čech a Moravy v Thalerhofu pěti tisíc osob.

Úmrtnost denně stoupala. Do nevytopených baráků, 320 čtv. metrů velikých, vtěsnáno 200—350 osob. Sláma podobala se již dávno hnoji. A proto není divu, že za takových poměrů vypukly epidemie. Cholera, skvrnitý tyf, hladový tyfus, úplavice a jiné. Miliony vší přenášely nákazu z jednoho na druhého. Nebudu zde líčiti veškeré ty epidemie. Mnohdy nabyly takového rázu, že tábor opustilo ze strachu vojsko i vojenští lékaři a nešťastníci ponecháni svému osudu a péči několika internovaných lékařů bez prostředků. Nejstrašněji řádila zde epidemie skvrnitého tyfu v únoru 1915, umíralo na ni denně až 50 lidí. Ale nemocní od zdravých nebyli isolováni. Každý musil zůstati na svém místě. V noci umírali a ráno vynášeli z baráků již vychladlé mrtvoly.

Zločinci

Pánové, račte se vpraviti do této situace. Po levé straně dosud zdravého vězně v noci zemřel jeden nešťastník, po pravé straně druhý, u hlavy a u nohou ležely již také mrtvoly. Lékaři byli pouze tři, do baráků vůbec nevkročili. Jednou denně konali obchůzku, zastavili se u baráků, kam dosud nenakažení internovaní musili donášeti umírající. Ač lékaři byli zahaleni celí v neprodyšné roucho, z něhož vyříznuty otvory pouze pro oči — dobrovolní ošetřovatelé nedostali žádného desinfekčního prostředku. Ze tří lékařů dva nákaze podlehli. Zmíněný dr. Maier a dr. Polák. To, že umírající v baráku, aby se uchránil před mrazem, zahrabal se do slámy a jeho mrtvola byla nalezena teprve tehdy, když ji prozrazoval po několika dnech hrozný zápach — nebylo žádným zvláštním zjevem.

Teprve koncem února 1915 bylo dovoleno isolovati nemocné a rekonvalescenty od dosud zdravých. K obsluze nemocných ustanoveni sprostí zločinci z evakuovaných vesnic od Stanislawi. Tato cháska řádila bez slitování. Na co přišla, kradla. Protože internovaní u sebe peněz neměli, olupovali je hlavně o stravu. Zvláště spadeno měli na

internované lidi. Násilím otevírali mrtvým ústa, rvali z nich zlaté plomby, korunky zubů a celé umělé chrupy. Bylo zjištěno svědky, že domnělý nebožtík bolestí procitl a počal volati o pomoc. Jediné těmto epidemiím podlehlo v Thalerhofu přes 1200 osob. Případy, že při obdukci mrtvoly později v žaludku nebylo nalezeno nic, než rozkousaná sláma, nepatří k žádným zvláštnostem.

Tato všechna fakta mohu doložiti nespočetnou řadou věrohodných svědků. Dovolávám se pouze svědectví několika. V první řadě zde přítomného hospitanta našeho klubu poslance Zajkowského, částečně i polského poslance kolegy Sterwa, býv. poslance D. M. Antimeniecze z Přemyšlu, c. k. soudce Ewžena Baczywského z Borowie, dra W. L. Mogilnického z Budzadze a 67 věrohodných svědků s akademickým vzděláním, jichž seznam předkládám sněmovně k nahlédnutí. Každý zde uvedený případ mohu doložiti jmény obětí této bestiality i řadou svědků a jestliže jsem zamlčel po většině jména ztýraných a zneuctěných dívek, stalo se tak z pochopitelných důvodů. Ale tím, co jsem přednesl, není ani zdaleka vyčerpáno řádění rozvášněné soldatesky.

Hřbitov

Jsou to pouze malé ukázky.

Smutný hřbitov thalerhofský, kde odpočívá na 2000 slovanských mučedníků, bude věčným pomníkem hanby tohoto státu. Co chcete učiniti na potrestání vinníků, je vaší věcí. Přednesl jsem tyto ukázky, abych vám před očima předvedl, co je to válka. A tím vysvětlil jsem, jak oprávněné jest volání hladem zmořeného lidu po okamžitém míru. Úmyslně vyhnul jsem se líčení všech těchto ukrutností ve válečném území, kde každá vražda dá se vysvětliti vojenskými ohledy a obavou před špehounstvím. Thalerhof leží ve vnitrozemí, kde nikdo nemohl ohrožovati existenci tohoto státu . . .

Ne bez pohnutí zakončuji tuto smutnou kapitolu, abych doprovodil svoji řeč několika politickými myšlenkami. Bohatý byl by výběr citátů válečné literatury, kterými mohl bych dokazovati dnes za nesmyslné prohlašované původní německé anekční cíle, a nebyli to pouze anonymní spisovatelé r. 1914, bylo mezi nimi mnoho známých jmen universitních profesorů. O tom, jak si malovala pustá fantasie německého lidu vidiny budoucnosti bez pardonu a slitování pro Slovany, pomlčím úplně. Vše to mohli

byste svalovati na účet příliš bujné fantasie válečné horečky. Ale jedno nutí k přemýšlení. Je to náhoda, že Němci, národ tak mnohých nepopiratelných kvalit a schopností, jest celým světem nenáviděný? Lze opravdu věřiti, že nepřátelství proti němu zavinila neschopnost německé diplomacie? Není v tom krvavá ironie osudu, že právě mírový kandidát v presidiu Spojených severních států vypovídá válku Německu?

Nezamyslili jste se ještě nad tím, že po pádu ruského carismu zvedají meče proti centrálním mocnostem vůdcové socialistických stran, povětšině mužové, nenávidějící z hloubi duše veškerý militarismus, kteří za své přesvědčení po celá desítiletí heroicky trpěli?

Nesvádějte vše na nízkost povahy dnešních našich nepřátel. Zpytujte vlastní svědomí. Nezapomínejte, že vinna je zde celá německá výchova. Rovnost, volnost, bratrství — v nich nenalezl nikdy německý charakter zalíbení. Jemu daleko více odpovídá Goethe: „Du mußt steigen oder sinken, du mußt herrschen und gewinnen, oder dienen und verlieren, leiden oder triumphieren. Amboß oder Hammer sein.“ Vaším ideálem

nebyl nikdy svět svobodných a sobě rovných národů. Důkazy vedly by nás příliš daleko.

Ale stačí pouze dvě typická jména vysloviti, abychom seznali tu ohromnou propast, zející mezi našimi myšlenkovými názory. Bedřich Nietsche a L. N. Tolstoj . . . Nietschovi sebezapíravá láska k bližnímu je nepřirozená morálka pro otroky, jež činí lidi nemužnými a malichernými, která hrdinnou duši člověka zabíjí. On nenávidí soustrast, udržující se v boji a vítězství, jsou mu nemužnými instinkty. Jaký to rozdíl od našeho českobratrství, jemuž kříž a meč jsou pojmy neslučitelné. Vy jste se v tom státě považovali za Nietschovy nadlidi, spějící k vyššímu rodu. Nedovedli jste s námi žíti jako rovní s rovnými. Chtěli jste pouze vládnout a v této hegemonii, ke které pomáhali jste si často nemorálními prostředky i cynickým násilím, před nímž se lidskost chvěla, spatřovali jste vyšší své poslání, jímž nás oblažujete. Nedivte se, pánové, že proto vítáme nový rodící se svět. Svět, který nám přináší rovnost a svobodu. Nevoláme po pomstě a odvetě, po všech těch křivdách a bezpráví, což znamenalo by předváděti zde celou tu

Kalvarii utrpení slovanských národů v Rakousku, se všemi těmi bezejmennými hrdiny, kteří nikým nedoceněni, obětovali své životy za své ideály....

Dosti tomu šílenému krveprolévání. Ten svět jest dost veliký, aby nás všechny uživil. Ale nemůžeme dále žíti v otroctví, nechceme dále živořiti, ale musíme žíti životem svobodného a volného národa československého. Tato strašná světová válka zasadila smrtící ránu monarchismu, hraničícímu v mnohých státech s absolutismem, kde panovníci stali se neobmezenými pány nad životy svých poddaných, jakýmisi majiteli národů... k čemuž jim domnělé legitimace dodávaly fráze o božském jich poslání... Právo vyhlašovati válku, uzavírati mír bez zodpovědnosti vlastní a proti vůli všech národů, vyhrazovali si pro sebe.

Není proto divu, že z této záplavy nevinně prolité krve lidské rodí se nová doba, která v demokratické republice vidí nejvznešenější a lidské bytosti nejdůstojnější formu vlády, která pojišťuje záruku největšího klidu a osvobození lidstva od vší té nadmíry ohromných militaristických břemen, požadovaných panovníky, kteří ve

snaze proslaviti se a rozšířiti své velmocenské postavení, hledali své ctižádosti na poli válečném i za cenu milionů lidských životů.

Jen na podkladě svobodného sebeurčení národů možno vybudovati trvalý mír světový. Národové nejsou žádnými objekty vlád. Stali jsme se kacíři, nebudeme se klaněti vašim pohanským modlám. Stát a vláda, to všechno byly pouhé prostředky organisační, pro národ nejvyšší jest majestát národa, majestát lidu, který musí míti svobodnou vůli, sám o svém osudu rozhodovati.

Pánové, nedivte se tomuto myšlenkovému pochodu, přinesla jej nová doba, které připravili jste svým násilnictvím nevědomky půdu. Káceli jste staré modly v pohanském chrámu, vysmáli jste se pohádkám posvátnosti hranic říší, založených na výboji. Moc násilí a vražedných zbraní byla vaším právem a proto nedivte se, že my odvoláváme se na všechny ty hranice při vítězném pochodu veliké demokracie, za to nejsvětější právo. Právo svobody a úplnosti všech evropských států.

Bezúčelným šílenstvím jest stavěti se proti tomuto elementárnímu proudu a špat-

nou službu prokázali svému národu ti němečtí politikové, kteří v okamžiku, kdy tvořila se před našimi zraky již nová Evropa, vrchol politického umění, viděli v absolutistickém diktátu státní němčinu. To je opravdu zjevem již pathologickým. K nápravě není již času, ani v ní nemám víru. Jsme již syti té věčné Sisyfovy práce.

Česká politika budovala od let 1848 celý svůj program na zásadě, Palackým prohlášené dne 11. dubna 1848, jak odpovědět na pozvání k frankfurtskému sjezdu. Kdyby státu rakouského nebylo již ode dávna, museli bychom jej v interesu Evropy, ba humanity, co nejdříve utvořiti. A neumdlévali jsme, když naše snahy se nesetkávaly se zdarem. Stále pracovali jsme k tomu, aby Rakousko stalo se spravedlivým státem ke všem jej obývajícím národům. Vedli jsme dlouholeté zápasy za každou českou školu, proti zákonu nám upíranou, sváděli jsme rozčilující boje o každého auskultanta, o každou tabulku na dráze, o každé podání u soudu. Málo, velmi málo podařilo se nám za těch posledních let politického života z nezadatelných a přirozených práv každého národa vybojovati —

ale přišla válka. A všechny ty draze zaplacené vymoženosti, drobečkové positivní politiky, jediným škrtem péra vzaly za své. My byli vrženi o 50 let zpět. Nedivte se, že schází trpělivost i vůle v této politice pokračovati.

Budiž mně prominuta má upřímnost, pravím-li, že lituji, jestliže nedošlo v Rakousku k prohlášení tak zvané státní němčiny. Ve skutečnosti, kde nebyla válkou zavedena, se zavedla přímo drakonicky, tedy na stavu věci by se bylo de facto nic nezměnilo, ale aspoň byl by celý svět o tomto násilí, dnes proti zákonu prováděném, zvěděl. Násilník, který jest si vědom svého činu, snad jaksi z druhé přirozenosti, ten není k polepšení. Já nejlepší smýšlení o vládě hraběte Clam-Martinicově a také jejím předsedovi nikdy neměl. Ale za německého nacionála nemožno jej považovati. Ve svých koncesích jdu tak daleko, že mu přiznávám i subjektivní dobrou vůli sloužiti státu — pokud to jest u rakouského ministerského předsedy okolnostmi připuštěno — býti ke všem národům spravedlivým. Co však mám říci tomu, když tento ministerský předseda, který hraje si na zakladatele no-

vého Rakouska do posledního okamžiku byl odhodlán vnutiti 20 milionům nenněmeckých národů absolutisticky státní němčinu — jazyk 11 milionů — jazyk minority obyvatelstva tohoto státu. Z toho jest vidno, jak nespravedlivé jest veškeru zodpovědnost za výstřelky německého nacionalismu uvalovati na bedra německých nacionálů nebo poslance Wolfa.

Jaký jest vlastně rozdíl mezi Wolfem a Clam-Martinicem. Jediný ten, že první netají se svým přesvědčením a svou germánskou tvrdostí a bezohledností, kdežto druhý upravoval si cestu ke stolci ministerského předsedy jen denunciací bezbranných českých pluků a denunciací krutě persekvovaného českého národa, ale při tom hraje si na objektivního státníka, a hrál si své doby na přítele českého národa. Budiž mně dovoleno říci několik slov o tak zvaném rakouském patriotismu.

Vlastenectví znám pouze české, polské, rusínské, italské, slovinské atd. Rakouský patriotism jest rostlina uměle vypěstovaná, ale velmi vzácná. Tím pojmem vyznačuje se pouze organisační forma několika národů společně spravovaných v jediném stá-

tě. Je pochopitelno, že tím jest ona solidarita dokonalejší, čím více cítí se jednotliví národové v jejím rámci spokojenější a šťastnější. Vám je, pánové, domněle všechno stát. Nám zase národ, lid. Lidé nejsou tvořeni pro zákony, ale zákony pro lidi. Stát, vláda i panovníci v demokracii mají sloužiti národům, a ne aby prvé jmenovaní žádali pravý opak.

V tom leží osud Rakouska, že bylo ode dávna reakcionářskou byrokracií německou, která zájem německé myšlenky učinila identickým se zájmem státu. Němci — předsudkem své národnostní povýšenosti a nedemokratickým cítěním vychováni — považovali za příkaz své národní cti a vší mravnosti, bojovati ne za rovné právo, ale za nadvládu svého plemene.

Snad byla zde hybnou silou pouze vášnivá snaha učiniti ze všech těch zemí jednotný celek a to věčné protežování německé, neštítící se ve svých prostředcích ani zločinu, nepřidalo lásky k tomu rakouskému státu.

Přiznávám to bez mučení, že o zachování říše rakouské neusilovali jsme tak z nějaké lásky k ní — nám stále vnucované,

jako spíše s ohledem na svou existenci a budoucnost ostatních Slovanů rakouských, kteří cítili se v sousedství militaristicky až po uši ozbrojených států okolních nevolnými. Byť pak tato láska na sobě neměla černožlutý obal, byla prostá, něžnější a trvanlivější, nežli onen rakouský patriotismus Němců — honorovaný věčným protežováním a hýčkáním.

Dnes jest situace jiná. Vypuknutím války odhodila vláda poslední masku, aby zúčtovala s nepohodlnými lidmi, stranami a národy. A bylo to vášnivé řádění... šílenců, jež znova propukalo proti všem Slovanům. A již nic není s to zastaviti vítězný pochod světové demokracie, spěchající osvoboditi veškeré národy Evropy a poskytnouti jim možnost volného sebeurčení, nezávislého od množství bodáků. Stojíce zde odhodláni, třebaže okamžitě bezmocni a nechť čeká nás ještě zkouška jakákoliv, voláme s tím Palackým, kterého jsem vzpomněl v úvodu:

ČESKÝ NÁROD
BYL PŘED RAKOUSKEM
A BUDE I PO NĚM!

DOSLOV. *Zatím co v Thalerhofu válečné Rakousko utiskovalo slovanské národy, naši legionáři se svými vůdci v zahraničí a domácí Maffie začínali svírat bývalé Rakousko-Uhersko se všech stran. Francouzští legionáři od západu, italští od jihozápadu, srbští od jihovýchodu a ruští od východu. Konečně náš domácí odboj od severu.*

Byla to s prvopočátku mlhavá národní tužba, která však nezadržitelně věštila pohromu hroutícímu se Rakousku. Dobou proměňovala se však v rysy, nabývající určité formy, měnící se v útvary, šiky, oddíly a složky. Až v posledu odpor vzrostl na množství a sílu, které se představilo jako činitel, se kterým bylo nutno počítati při uzavírání mírových smluv.

Za nezapomenutelné pomoci zemřelého presidenta Spojených států severoamerických Wilsona, spřátelené Francie a ostatních našich lidí v zahraničí podařilo se přesvědčiti celý kulturní svět o našich spravedlivých požadavcích.

Tím vyvrcholila naše snaha po osamostatnění po třistaleté porobě. Tak došlo k 28. říjnu a k obnovení státní samostatnosti Československa.

V. Š.

V Praze v prosinci 1934.

PANE ŘEDITELI

3

ŘEČ POSLANCE

JIŘÍHO STŘÍBRNÉHO

13

DOSLOV

49

OBRÁZKOVÉ PŘÍLOHY

LEGIONÁŘŮ:

RUSKÝ

FRANCOUZSKÝ

ITALSKÝ

SRBSKÝ

Upravil ředitel Vilém Škvor.

Sázeno písmem cicero Gentsch antikva.

Vytištěno v tiskárně

Tempo,

akc. spol. tiskařské a vydavatelské v Praze.

Obrázek na obálce od mistra

Vojtěcha Preissiga

z jeho revoluční činnosti v Americe.

Legionáři v textu

mimo francouzského jsou malbou

mistra majora Riedla.

Reprodukční právo všech povoleno

lask. gen. R. Medka.

Památníkem odboje v Praze.